

Załącznik 1. Praca z Profilem absolwenta i absolwentki – materiał warsztatowy dla zespołu opracowującego

PROGRAM WYCHOWAWCZO-PROFILAKTYCZNY SZKOŁY I PLACÓWKI OŚWIATOWEJ

Program wychowawczo-profilaktyczny szkoły jest przełożeniem diagnozy potrzeb, profilu absolwenta, podstawy programowej i profilaktyki na spójne działania całej szkoły.

Poniższe pytania można wykorzystać jako rusztowanie dla rady pedagogicznej, rady rodziców, zespołu wychowawczego, specjalistów i wychowawców klas przy tworzeniu programu wychowawczo-profilaktycznego. Punkt wyjścia jest taki: program ma wynikać z corocznej diagnozy potrzeb rozwojowych uczniów, czynników chroniących i czynników ryzyka, a równocześnie obejmować działania wychowawcze wobec uczniów oraz profilaktyczne wobec uczniów, nauczycieli i rodziców.

Pytanie nadrzędne

Jakim absolwentem i absolwentką chcemy pomóc stać się naszym uczniom w realnych warunkach naszej szkoły, środowiska rodzinnego, lokalnego i cyfrowego oraz jakie działania wychowawcze, profilaktyczne, dydaktyczne i opiekuńcze rzeczywiście do tego prowadzą?

Profil absolwenta i absolwentki ma być punktem odniesienia dla dyrektorów i nauczycieli; obejmuje zarówno proces dydaktyczny, jak i działalność wychowawczą oraz opiekuńczą placówek. IBE wskazuje też, że szkoła ma wspierać uczniów zgodnie z ich indywidualnymi potrzebami i możliwościami, z poszanowaniem praw dziecka.

1. Tożsamość szkoły i sens programu

1. Jak rozumiemy wychowanie w naszej szkole: jako kontrolę zachowania, przekaz wartości, czy jako wspieranie ucznia w dojrzewaniu fizycznym, emocjonalnym, intelektualnym, duchowym i społecznym?
2. Jakie wartości są dla naszej społeczności szkolnej niepodważalne i wspólne: godność, odpowiedzialność, szacunek, solidarność, prawda, dobro wspólne, bezpieczeństwo, wolność, współpraca?
3. Które zapisy profilu absolwenta są dla naszej szkoły najważniejsze, bo odpowiadają na realne potrzeby naszych uczniów?
4. Jak odróżniamy program wychowawczo-profilaktyczny od kalendarza imprez, akcji i obchodów?
5. Czy potrafimy wskazać, co w naszej szkole jest działaniem wychowawczym, co profilaktycznym, a co tylko organizacyjnym?
6. Jak program będzie łączył: podstawę programową, profil absolwenta, statut szkoły, standardy ochrony małoletnich, pomoc psychologiczno-pedagogiczną, ocenianie, współpracę z rodzicami i działania wychowawców?
7. Czy program opisuje kierunek rozwoju ucznia, czy tylko reagowanie na problemy?

2. Diagnoza potrzeb, ryzyka i zasobów

1. Co wiemy o uczniach na podstawie danych, obserwacji, rozmów, ankiet, interwencji, frekwencji, ocen zachowania, opinii specjalistów i głosu rodziców?
2. Jakie są najważniejsze potrzeby rozwojowe uczniów w naszej szkole?
3. Jakie czynniki chroniące już działają: dobre relacje, przynależność do klasy, aktywność sportowa, wolontariat, obecność wychowawcy, współpraca z rodzicami, wsparcie rówieśnicze?
4. Jakie czynniki ryzyka są najbardziej widoczne: samotność, przemoc rówieśnicza, cyberprzemoc, absencja, używki, przeciążenie, kryzysy psychiczne, niska motywacja, konflikty, wykluczenie?
5. Czy diagnoza obejmuje nie tylko uczniów „sprawiających trudności”, ale także uczniów cichych, wycofanych, przeciążonych, wysoko wrażliwych, zdolnych, z doświadczeniem migracji, z niepełnosprawnościami lub w kryzysie?
6. Jakie dane mamy o dobrostanie uczniów i nauczycieli?
7. Czy pytamy uczniów o ich doświadczenie szkoły: bezpieczeństwo, relacje, wpływ, poczucie sensu, sprawiedliwość oceniania, przeciążenie, możliwość bycia wysłuchanym?
8. Czy diagnoza kończy się wnioskami do działania, czy tylko opisem problemów?

3. Profil absolwenta jako mapa kompetencji

Program powinien pokazywać, jak szkoła rozwija kompetencje, a nie tylko jakie wartości deklaruje. Reforma26. Kompas Jutra wskazuje kierunek: mniej szczegółów do zapamiętania, więcej kompetencji kluczowych, więcej zajęć praktycznych i projektowych, większy nacisk na informację zwrotną, dobrostan uczniów i nauczycieli oraz autonomię nauczycieli.

Pamiętajmy: kompetencje rozwijają się przez aktywne, znaczące zaangażowanie w działanie i refleksję.

Sprawczość i odpowiedzialność

1. W jakich sytuacjach uczeń realnie podejmuje decyzje dotyczące własnego uczenia się, zachowania, relacji i działań społecznych?
2. Czy uczymy uczniów stawiania celów, planowania, monitorowania postępów i korygowania działań?
3. Jak uczniowie uczą się odpowiedzialności za siebie, klasę, szkołę, środowisko lokalne i cyfrowe?
4. Czy samorząd uczniowski ma realne zadania, czy tylko funkcję reprezentacyjną?
5. Czy uczniowie mają wpływ na wybrane działania wychowawcze, projekty, zasady klasowe, wolontariat, wydarzenia szkolne?

Pamiętajmy: Sprawczość i odpowiedzialność uczą ucznia świadomie kierować własnym rozwojem, podejmować decyzje, przewidywać ich konsekwencje oraz angażować się w życie klasy, szkoły i społeczności jako osoba samodzielna, odpowiedzialna i gotowa do współtworzenia dobra wspólnego.

Relacje i współpraca

1. Jak uczymy uczniów budowania relacji opartych na szacunku, empatii i odpowiedzialności?
2. Jak wzmacniamy przynależność do klasy i szkoły?
3. Jak przeciwdziałamy samotności, izolacji i odrzuceniu rówieśniczemu?
4. Jak uczymy rozwiązywania konfliktów bez przemocy?
5. Czy każda klasa ma zaplanowane działania integrujące, nie tylko na początku roku?
6. Jak rozwijamy współpracę w grupie: podział ról, komunikację, odpowiedzialność za wspólne zadanie, refleksję po pracy zespołowej?

Pamiętajmy: Relacje i współpraca są ważne dla uczennicy i ucznia, ponieważ poczucie przynależności, bezpieczne więzi i umiejętność działania z innymi wzmacniają jego dobrostan, motywację do nauki, odporność na trudności oraz zdolność odpowiedzialnego funkcjonowania w klasie, szkole i życiu społecznym.

Samoregulacja i uczenie się

1. Czy uczniowie wiedzą, jak się uczą, co im pomaga, co ich blokuje i jak prosić o pomoc?
2. Jak rozwijamy wytrwałość, odporność na niepowodzenia i gotowość do poprawiania pracy?
3. Jak uczymy zarządzania emocjami, stresem, czasem i koncentracją?
4. Czy ocenianie wspiera rozwój, czy głównie porównuje uczniów?
5. Czy informacja zwrotna pomaga uczniowi zrozumieć: co już umie, nad czym pracuje i jaki jest następny krok?

Pamiętajmy: ocenianie kształtujące i metapoznanie pomagają uczniom kierować własnym uczeniem się: określać cele, oceniać postęp i dostosowywać strategię.

W programie wychowawczo-profilaktycznym metapoznanie to: rozwijanie u uczniów umiejętności planowania własnego uczenia się, monitorowania postępów, wyciągania wniosków z błędów i świadomego dobierania sposobów pracy.

Metapoznanie to najprościej: myślenie o własnym myśleniu i uczeniu się.

Uczennica i uczeń nie tylko wykonuje zadanie, ale umie zauważyć:

- co już rozumie, a czego jeszcze nie rozumie;
- jaką strategię uczenia się wybrać;

- czy ta strategia działa;
- co zrobić, gdy utknie;
- jak sprawdzić własny postęp.

Obywatelskość i dobro wspólne

1. Jak uczniowie uczą się uczestnictwa w życiu szkoły, klasy, społeczności lokalnej i państwa?
2. Jak rozumiemy patriotyzm w naszej szkole: jako pamięć, odpowiedzialność, zaangażowanie, szacunek dla wspólnoty i otwartość na innych?
3. Jak uczymy demokracji szkolnej: rozmowy, argumentowania, słuchania, wyborów, odpowiedzialności za decyzje?
4. Jakie działania wolontariackie lub społeczne są naprawdę rozwojowe, a nie tylko akcyjne?
5. Jak uczniowie uczą się reagować na niesprawiedliwość, wykluczenie, przemoc, mowę nienawiści?

Pamiętajmy: szkoła przygotowuje uczniów nie tylko do życia osobistego i zawodowego, ale także do odpowiedzialnego uczestnictwa we wspólnocie, reagowania na niesprawiedliwość oraz współtworzenia demokratycznego, bezpiecznego i solidarnego społeczeństwa.

Kompetencje cyfrowe i medialne

1. Czy uczymy nie tylko obsługi technologii, ale także odpowiedzialności cyfrowej?
2. Jak uczniowie uczą się odróżniać fakty od opinii, manipulację od informacji, źródło wiarygodne od przypadkowego?
3. Jak przeciwdziałamy cyberprzemocy, wykluczeniu cyfrowemu, uzależnieniu od ekranów i dezinformacji?
4. Czy rodzice są włączeni w profilaktykę dotyczącą świata cyfrowego?
5. Jak szkoła wykorzystuje technologie do twórczości, współpracy i rozwiązywania problemów, a nie tylko do prezentacji treści?

Pamiętajmy: dzieci potrzebują krytycznego myślenia, kompetencji cyfrowych i świadomości etycznej, a brak tych umiejętności ogranicza ich sprawczość i uczestnictwo.

Dobrostan, zdrowie i bezpieczeństwo

1. Co w naszej szkole wzmacnia dobrostan uczniów, a co go osłabia?
2. Jak szkoła rozpoznaje wczesne sygnały kryzysu emocjonalnego?
3. Jakie procedury pomocy są znane uczniom, rodzicom i nauczycielom?
4. Czy uczennica i uczeń wie, do kogo może się zwrócić po pomoc?
5. Jak dbamy o równowagę między wymaganiami a wsparciem?

6. Jak wspieramy aktywność fizyczną, sen, higienę cyfrową, zdrowe relacje i bezpieczeństwo psychiczne?
7. Czy nauczyciele mają wsparcie w pracy z trudnymi sytuacjami wychowawczymi?

Pamiętajmy: poczucie bezpieczeństwa, równowaga emocjonalna i dobre relacje są warunkiem skutecznego uczenia się, rozwoju odpowiedzialności oraz osiągania celów wychowawczych szkoły.

4. Pytania o profilaktykę

1. Jakie zachowania ryzykowne wymagają w naszej szkole działań uniwersalnych, selektywnych lub wskazujących?
2. Czy profilaktyka jest oparta na wzmacnianiu czynników chroniących, czy tylko na ostrzeganiu przed zagrożeniami?
3. Jak wzmacniamy więzi: uczeń – wychowawca, uczeń – klasa, szkoła – rodzice?
4. Jakie działania zmniejszają ryzyko przemocy, uzależnień, autoagresji, absencji, izolacji, cyberprzemocy?
5. Czy profilaktyka obejmuje także nauczycieli i rodziców?
6. Jak odróżniamy profilaktykę od jednorazowej pogadanki?
7. Które działania profilaktyczne są stałe, systemowe i monitorowane?

8. Czy mamy jasną ścieżkę reagowania:

obserwacja → rozmowa → dokumentowanie → wsparcie →
współpraca z rodzicami → specjalista → instytucje zewnętrzne?

5. Pytania o wychowawcę klasy

1. Jaka jest rola wychowawcy: organizator klasy, osoba pierwszego kontaktu, przewodnik rozwojowy, mediator, koordynator wsparcia?
2. Jakie cele wychowawcze ma każda klasa na dany rok?
3. Czy cele klasy wynikają z diagnozy tej konkretnej grupy?
4. Jak wychowawca monitoruje klimat klasy?
5. Jak często rozmawia z uczniami o ich celach, relacjach, trudnościach i sukcesach?
6. Czy godziny wychowawcze są zaplanowane jako proces, czy jako luźny zbiór tematów?
7. Jak wychowawca współpracuje z rodzicami bez sprowadzania kontaktu tylko do ocen, frekwencji i problemów?
8. Jak wychowawca korzysta ze wsparcia pedagoga, psychologa, doradcy zawodowego, nauczycieli przedmiotowych i dyrektora?

6. Pytania o nauczycieli wszystkich przedmiotów

1. Jak każdy nauczyciel, niezależnie od przedmiotu, realizuje zadania wychowawcze?
2. Jak na lekcjach rozwijamy odpowiedzialność, współpracę, komunikację, kulturę błędu, samodzielność i wytrwałość?
3. Czy uczniowie mają okazję pracować projektowo, problemowo i zespołowo?
4. Jak uczymy argumentowania, słuchania, uzasadniania, zadawania pytań?
5. Czy nauczyciele stosują wspólne zasady reagowania na przemoc, lekceważenie, mowę nienawiści, wykluczanie?
6. Czy działania wychowawcze nauczycieli są spójne, czy każdy działa osobno?
7. Czy nauczyciele otrzymują wsparcie i szkolenia w obszarach: relacje, dobrostan, ocenianie kształtujące, praca z klasą, interwencja kryzysowa, różnorodność?

Pamiętajmy: nauczyciele są współtwórcami zmiany programowej; ich sprawczość, kompetencje, dobrostan, tożsamość zawodowa i współpraca w ekosystemie szkoły są warunkiem realizacji celów uczniowskich.

7. Pytania o rodziców i środowisko

1. Jak rozumiemy współpracę z rodzicami: informowanie, konsultowanie, współdecydowanie, wspólne działanie?
2. Jak rodzice uczestniczą w diagnozie potrzeb?
3. Jak program uwzględnia prawo rodziców do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami, przy jednoczesnym poszanowaniu praw i dojrzałości dziecka?
4. Jakie tematy wymagają rozmowy z rodzicami: zdrowie psychiczne, cyfrowość, frekwencja, granice, używki, relacje, doradztwo zawodowe?
5. Jak wspieramy rodziców, którzy sami potrzebują pomocy w sytuacjach kryzysowych?
6. Z jakimi instytucjami szkoła współpracuje: poradnia, OPS, policja, sąd rodzinny, organizacje społeczne, biblioteka, dom kultury, uczelnie, pracodawcy, organizacje sportowe?
7. Czy współpraca z instytucjami zewnętrznymi jest zgodna z potrzebami uczniów, standardami ochrony małoletnich i celami programu?

Pamiętajmy: szkoła wspomaga wychowawczą rolę rodziny, a program uchwała rada rodziców w porozumieniu z radą pedagogiczną.

8. Pytania o uczniów jako współtwórców programu

1. W jaki sposób uczniowie zostali zapytani o potrzeby, problemy, mocne strony szkoły i propozycje działań?
2. Czy uczniowie wiedzą, że ich głos wpłynął na program?
3. Jak unikamy pozornej partycypacji, czyli sytuacji, w której uczniowie są tylko „zapytani”, ale nic z tego nie wynika?
4. Które decyzje mogą być współtworzone przez uczniów?
5. Jak włączamy uczniów mniej słyszalnych: nieśmiałych, wykluczanych, ze specjalnymi potrzebami, z doświadczeniem migracji, z trudnościami komunikacyjnymi?
6. Jak uczymy uczniów odpowiedzialnego korzystania z wpływu?

Pamiętajmy: dzieci są obywatelami „tu i teraz” – to nie wyłącznie przyszli obywatele; sprawczość dziecka wymaga możliwości działania w sprawach dla niego ważnych, uczenia się na błędach i udziału w życiu demokratycznym.

9. Pytania o strukturę dokumentu

Program powinien odpowiedzieć na następujące pytania organizacyjne:

1. Jaka diagnoza uzasadnia przyjęte cele?
2. Jakie cele wychowawcze i profilaktyczne wynikają z diagnozy?
3. Do jakich elementów profilu absolwenta odnoszą się cele?

4. Jakie konkretne działania realizują cele?
5. Kto odpowiada za realizację działań?
6. Kiedy działania są realizowane?
7. Do kogo są skierowane: uczniowie, klasy, rodzice, nauczyciele, cała społeczność?
8. Jakie zasoby są potrzebne?
9. Jak sprawdzimy, czy działanie miało sens?
10. Jakie wskaźniki pokażą zmianę: frekwencja, klimat klasy, liczba interwencji, poczucie bezpieczeństwa, zaangażowanie, relacje, udział w projektach, opinie uczniów i rodziców?
11. Co zrobimy, gdy działanie nie przyniesie efektu?
12. Kiedy i jak program będzie ewaluowany?

10. Pytania kontrolne jakości programu

Na końcu warto przejść przez krótką listę kontrolną.

1. Czy program wynika z diagnozy, a nie z kopiowania wzoru?
2. Czy zawiera działania wychowawcze dla uczniów oraz profilaktyczne dla uczniów, rodziców i nauczycieli?
3. Czy jest zgodny z podstawą programową i profilem absolwenta?

4. Czy program obejmuje rozwój całego ucznia: fizyczny, emocjonalny, intelektualny, duchowy, społeczny i moralny?
5. Czy uwzględnia dobrostan uczniów i nauczycieli?
6. Czy wzmacnia sprawczość, odpowiedzialność, współpracę i samoregulację?
7. Czy zawiera działania systemowe, a nie tylko akcje?
8. Czy opisuje rolę wychowawców, nauczycieli przedmiotowych, specjalistów, dyrekcji, rodziców i uczniów?
9. Czy jest realistyczny dla tej szkoły?
10. Czy język dokumentu jest zrozumiały dla nauczycieli, rodziców i uczniów?
11. Czy program może być narzędziem pracy, a nie tylko dokumentem do spełnienia wymogu formalnego?

Proponowana formuła robocza dla zespołu

Dla każdego celu programu warto wypełnić jeden schemat:

Element	Pytanie pomocnicze
Potrzeba	Z jakiej diagnozy wynika ten cel?
Związek z profilem absolwenta	Jaką kompetencję, postawę lub wartość rozwijamy?
Działanie	Co konkretnie zrobimy?
Odpowiedzialni	Kto prowadzi, wspiera i monitoruje działanie?

Element	Pytanie pomocnicze
Adresaci	Uczniowie, rodzice, nauczyciele, klasa, cała szkoła?
Profilaktyka	Jaki czynnik ryzyka ograniczamy i jaki czynnik chroniący wzmacniamy?
Dowody realizacji	Po czym poznamy, że działanie się odbyło?
Dowody efektu	Po czym poznamy, że coś się zmieniło?
Korekta	Co zmienimy, jeśli efekt będzie słaby?

Pamiętajmy: program wychowawczo-profilaktyczny ma pokazywać drogę od diagnozy do rozwoju ucznia zgodnego z profilem absolwenta.